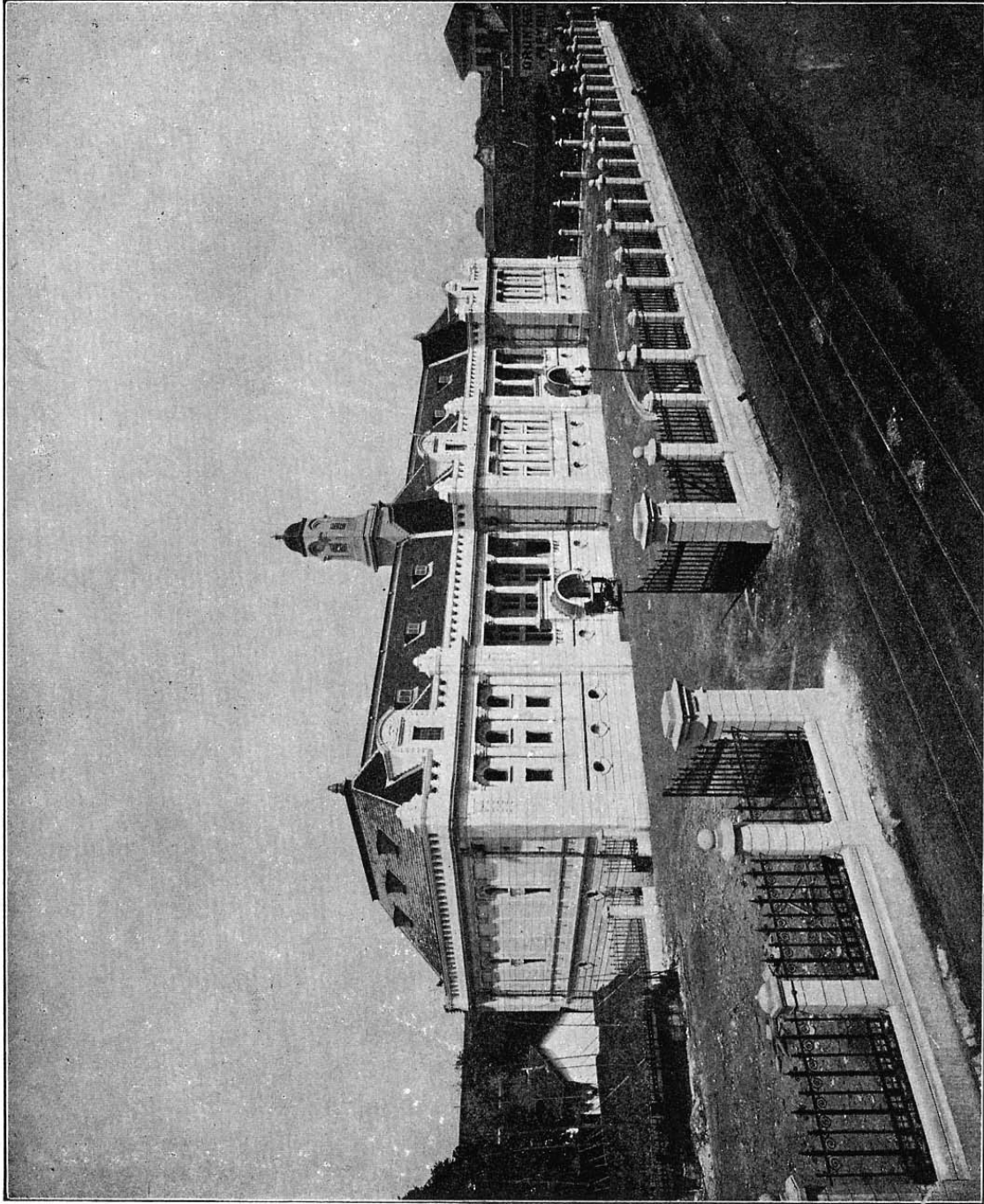

Afb. 1.

De Javasche Bank te Batavia. Arch. Ed. Cuypers en Hulswit.

NEDERLANDSCH-INDIË

oud & nieuw

RED.-COMMISSIE ED. CUYPERS,
M. J. HULSWIT, M^r. J. G. HUYSER, R. M. NOTO SOEROTO, L. D. PETIT

1919

3e JAARG. AFL. 10

FEBRUARI

DE JAVASCHE BANK OUD EN NIEUW

door Mr. P. J. C. TETRODE.

De Javasche Bank oud en nieuw! Ziet daar een aanlokkelijk onderwerp. Met één enkel, ernstig doch niet onoverkomelijk bezwaar: de stof is zóó omvangrijk, dat het moeite moet kosten ze samen te persen in de uitteraard weinige ruimte die een niet-financieel tijdschrift als dit ter beschikking kan stellen voor een welhaast zuiver financieel onderwerp en het verhaal meer anecdotisch en weinig technisch mag zijn.

Bij het nauwkeuriger lezen van den titel „de Javasche Bank oud en nieuw” doet het al dadelijk eigenaardig aan te bedenken dat de Javasche Bank oud in werkelijkheid bedoelt de Javasche Bank in hare eerste levensjaren, dus toen ze nog jong was, terwijl de Javasche Bank nieuw dient te spreken van de Javasche Bank zooals ze thans is: een negentigjarige. Een negentigjarige, die indien niet alle teekenen bedriegen nog maar in het begin staat van hare ontwikkeling.

Die ontwikkeling in zooverre zij zich uit in eene machts-ontplooiing, is, zooals bij alle circulatiebanken welke óf direct óf zijdelings bij den wereldoorlog zijn betrokken, door den oorlog zelf versneld.

In vreedzamere tijden speelden de circulatiebanken, en in het bijzonder die in Europa een bescheidenrol, te bescheidener naarmate het credietwezen in het land waar zij werken beter georganiseerd is omdat tal van krachtige en goed geleide crediet-

instellingen alsdan voldoende redelijk in de wisselende geld en kapitaalbehoefte voorzien.

Disconto-politiek was daar in gewone tijden het hoofdbedrijf der circulatiebanken; dat wil zeggen; het op en neerhalen van den rentevoet naarmate 's lands betalingsbalans met een credit- of debetsaldo sloot.

Daarmede placht dan wel gepaard te gaan een streven naar een zekere heerschappij over de geldmarkt, maar niet steeds was dit een bewust streven dat bovendien niet in elk land, groote kans had op succes.

De oorlog heeft dat alles veranderd en de machtspositie van de circulatiebanken buitengewoon versterkt. Indien de leiders van deze banken het willen en er de bekwaamheid toe bezitten, oefenen zij niet alleen op de geldmarkt maar ook de kapitaalmarkt thans buitengewoon grooten invloed.

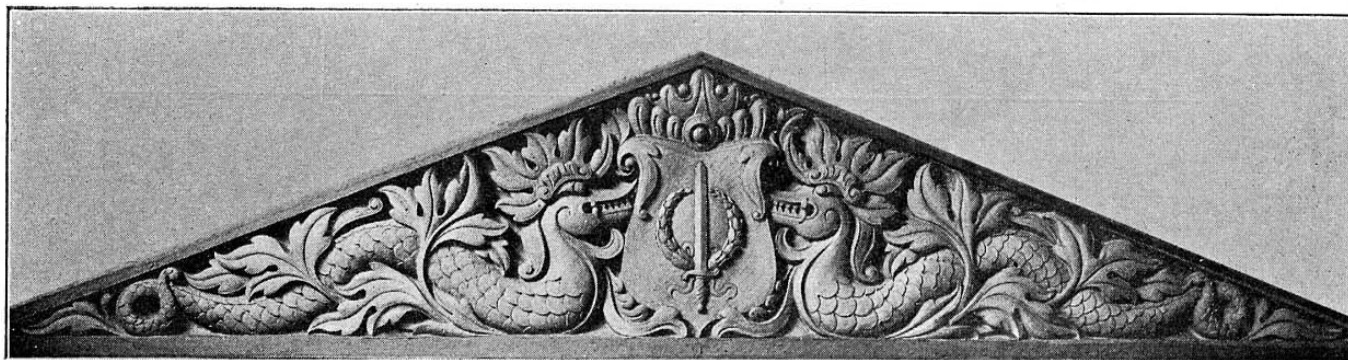
Maar afgescheiden van de oorzaken die de oorlogsjaren hebben gebracht en die ook na den oorlog nog lang schijnen te zullen nawerken, maar oorzaken die nog meer voor Europa dan voor Azië gelden, opent de toekomst aan de Javasche Bank ontzachelijke perspectieven.

Een ieder kan zich dat onmiddellijk duidelijk maken door te bedenken dat alleen Java reeds viermaal zoo groot is als Nederland, Sumatra dertien en een half maal zoo groot, terwijl, indien men geheel Nederlandsch Oost-Indië neemt de Javasche Bank haar bankbiljetten-monopolie bezit over een

Afb. 2.

De Javasche Bank te Batavia. Galerij achtergevel. Arch.: Ed. Cuypers en Hulswit.

Afb. 3.

Tympanvulling Voorgevel Jav. Bank te Bandoeng.

acht en vijftigmaal grooter grondgebied dan de Nederlandsche Bank. Daarbij komt dat onze koloniën tot dusverre een totaal overheerschend agrarisch karakter dragen en het industriele nog eerst in aantocht is. Dat verder alleen geheel Java door het Europeesch kapitaal intens is onder handen genomen en het driemaal grootere Sumatra pas in den aanvang staat van eene bevruchting door ruim kapitaal en geschoold intellect, om van het reusachtige Borneo niet te spreken of van ons overig eilandenrijk in Azië.

Wanneer men leest dat een man als de Oud-Minister van Koloniën, de Heer J. T. Cremer heeft laten drukken dat Nederlandsch Indië het land der onbegrensde mogelijkheden is, dan is dat een krachtige bevestiging van de hierboven neergeschreven stelling dat zich ruime vergezichten voor de circulatiebank in Nederlandsch Indië openen.

Reeds de naam van onze circulatiebank in Indië is een stuk geschiedenis en is daarmee tevens een anachronisme geworden; de Javasche Bank was bij hare oprichting in 1828 in werkelijkheid alleen voor Java bedoeld en in het eerste jaar van hare oprichting was zij zelfs alleen ter hoofdplaats, in Batavia gevestigd. De oprichting geschiedde bij Gouvernementsbesluiten van Staatsblad 1827 No. 111 juncto Staatsblad 1828 No. 1. Aan vestigingen in de Buitenbezittingen dacht toen niemand. Een jaar later opende zij haar eerste Agentschap en wel te Samarang, daarna te Soerabaya in 1829. Eerst in 1864 ging ze ook buiten Java voor het eerst een Agentschap vestigen

en wel te Padang, het volgende jaar te Makassar; het lag in den geest des tijds dat zij, terwijl ze in de eerst volgende jaren er mede voortging op Java nog meerdere Agentschappen op te richten, gewacht heeft tot het jaar 1906 voordat zij verder op de buitenbezittingen hare eigen vertegenwoordigingen kwam stichten. Eerst President Vissering zoude ook hier baanbrekend worden.

In 1891 ging zij naar Europa met een eigen kantoor en wel te Amsterdam. In 1917 werd de internationale zijde van haar bedrijf nog meer geaccentueerd door het vestigen van agentschappen in de Vereenigde Staten van Noord Amerika en in Japan. Zij is daarmee geworden de eerste circulatiebank die in drie verschillende werelddeelen agentschappen heeft.

Het zoude wel tekenachtig zijn en een aardig symbool geven van haar verleden en heden indien men de gebouwen waarin zij oorspronkelijk gehuisvest is geweest en zooals zij thans zijn opgetrokken door het Architectenkantoor Eduard Cuypers en Hulswit, in prentjes naast elkaar konde plaatsen. Van de oude gebouwen is dat echter niet mogelijk; afbeeldingen van de moderne gebouwen, alle door bovengenoemde architecten gemaakt mogen in dit artikel een plaats vinden.

Het hoofdbureau der Javasche Bank te Batavia, is van hare oprichting af, gevestigd geweest in het thans nog door haar geoccupeerde pand aan den oever der Tjiliwoeng tegenover het Chineesche kamp; het deed ten tijde van de Compagnie voor ziekenhuis dienst, doch werd in den aanvang van de vorige eeuw verkocht en raakte toen in de han-

Afb. 4.

De Javasche Bank te Batavia. Hoofdingang. Arch. Ed. Cuypers en Hulswit.

den van de firma Mac Quoid Davidson & Co. De Bank nam het van haar in huur voor f6000 per jaar en kocht het in het boekjaar 1831 voor f45.000.— Er werd verder in den loop der jaren voortdurend aan vertimmerd en verbouwd, tot dat ten slotte onder haren President den Heer Mr. G. Vissering een bijna volledige nieuwbouw werd voorbereid en begonnen en onder den President den Heer E. A. Zeilinga Azn. geheel werd voltooid. In de balans van het boekjaar 1831 komt voor het eerst het hoofd „Gebouwen” voor: het paraisseert daar met een bedrag van f47.100 (inclusief meubilair): in het verslag over 1917 verschijnt het hoofd „Gebouwen” (op de werkelijke bouwkosten is in den loop der jaren reeds zeer aanzienlijk afgeschreven) met een bedrag van f1.363.500, in de balans en het laat zich wel aanzien dat dit cijfer nog bij voortduring zeer sterk zal moeten klimmen, behoudens eventueel verdere afschrijvingen.

Ook te Semarang, haar oudste agentschap, was de Bank in den aanvang bescheiden gehuisvest en hoogst gemoedelijk vertelt het jaarverslag van de Javasche Bank hiervan als volgt: „de uitbreiding „der aangelegenheden van het agentschap te Samarang had het noodzakelijk doen voorkomen om tot „bewaring van gelden, effecten en andere panden „een gewelfde geldkamer in de woning van den „agent te doen bouwen, door wien het vrij gebruik „derzelve door de Bank werd toegezegd, voor zoo „lang het agentschap die vereischen mocht”. En een jaar vroeger had de President van de Javasche Bank aan de jaarlijksche vergadering van aandeelhouders medegedeeld wat hetzelfde agentschap betreft: „dat de voorhanden ijzeren kisten geen toe „reikende bergplaats meer opleverden en de Di „rectie dus heeft moeten besluiten om eene ruime „geldkamer te doen bouwen; tot verhoeding echter „vermits wij geen lokaal daar ineigendom bezitten, „dat na voltooiing de vrije beschikking overdezelve „in den vervolge wierd vermoeielijk is eene over „eenkomst met de eigenaars van het huis getroffen „om volgens gegeven bestek een gewelf onder toe „zigt van eenen bouwkundigen te doen optrekken „en dat de geïmpendeerde kosten voor de eene helft

„dadelijk door de Bank zouden worden afgedragen, „terwijl de andere uit een huur van f25 's maands „zoude worden aangezuiverd, mits het kantoor zoo „lang het zal vereischt worden, ongestoord aan het „agentschap geborgd wierd”.

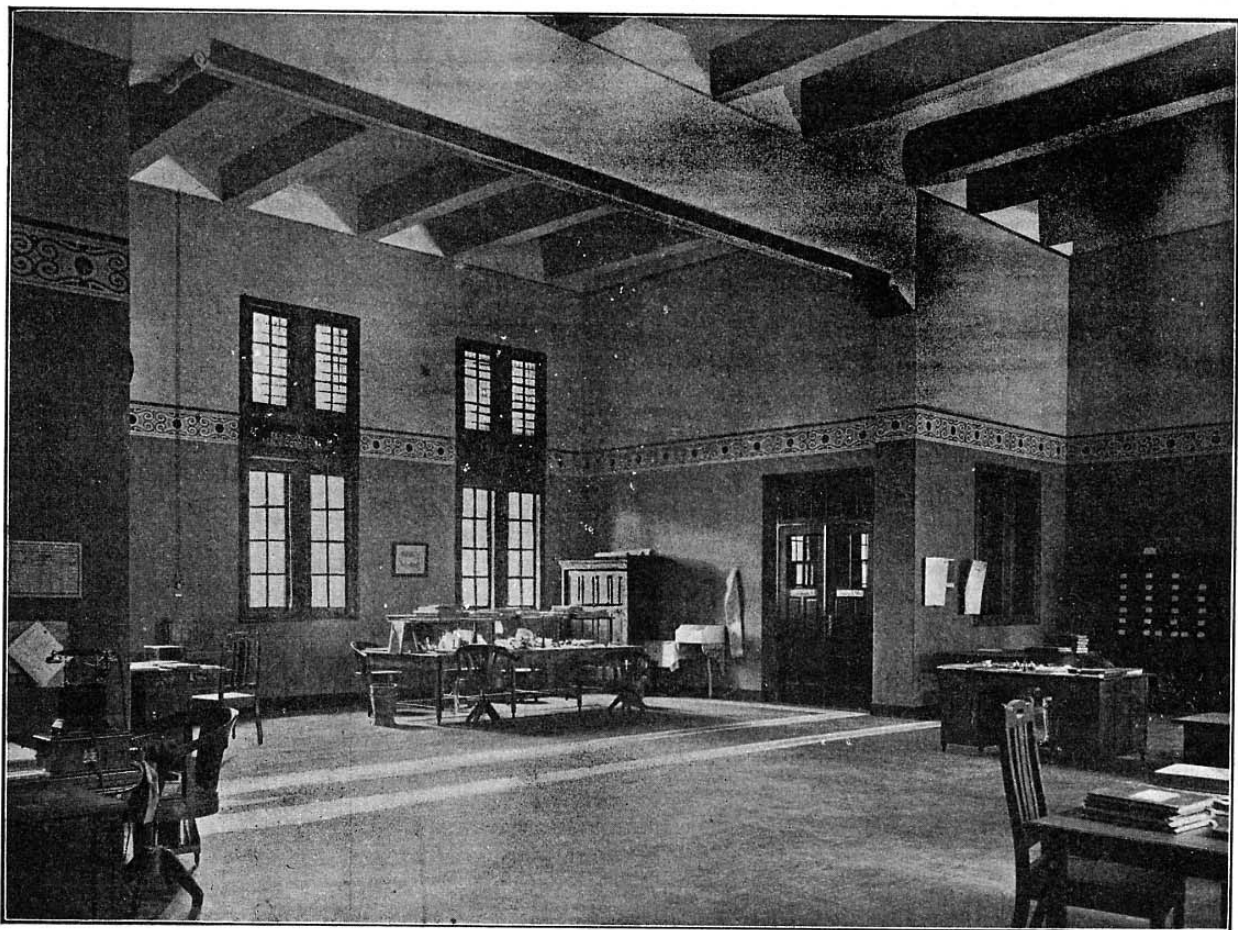
Eenvoudige tijden voorwaar! waar de circulatiebank al haar hebben en houden ter plaatse in ijzeren kisten die overigens in een gewone kamer stonden, bewaarde en op afbetaling aan haren agent, eigenaar van het huis waarin de Bank hare zaken dreef, een kluis bouwde!

Het gebouw waarin thans de Javasche Bank te Semarang haar bedrijf uitoefent, werd door haar geheel nieuw gesticht en in 1908 voltooid.

Ofschoon de Javasche Bank, hetgeen ook wel van zelf sprekend is, eveneens als bijna alle thans bestaande circulatiebanken uit een klein begin is opgestegen, heeft zij toch in dien bescheiden aanvangswerkkring te kampen gehad met groote moeilijkheden, die wel mede niet onder de geringste moeilijkheden behooren welke zij in haar negentig jarig bestaan heeft moeten overwinnen.

Gelukkig had zij in de eerste jaren na hare oprichting als president aan haar hoofd Mr. C. de Haan een hoogst scherpzinnig en krachtig man die nog jong in deze leidende positie aan de instelling werd geplaatst en gedurende tien jaren van 1828 tot 1838 de Bank heeft geleid.

Wanneer men de stukken van zijn hand tot de Regeering bij de oprichting en gedurende zijn presidentschap gericht doorleest, dan dient men wel er het oog op te houden dat zij geschreven zijn in den stijl en de zinswendingen in dien tijd in zwang en tegenover het Gouvernement passend: de meer dan ootmoedige trant, de milde betuigingen van eigen geringheid en onbekwaamheid zijn alles behalve à la lettre op te vatten en vermoedelijk zouden de personen die in dien tijd en daar zoo schreven hoogelijk verontwaardigd zijn geweest indien men hen à la lettre had genomen. Het is dan ook vermakelijk en tegelijker tijd leerzaam indien men inzage neemt van de door Mr. C. de Haan gemaakte concepten van zijn schrifturen aan het Gouvernement en de door hem ontvangen antwoorden op zijn

Afb. 5.

De Javasche Bank te Batavia. Afdeeling van den Hoofdkassier.

stukken en welke alle in plechtige en verheven zinnen zijn gesteld. Vermakelijk naast de van den eenen kant minzaam neerbuigenden, van den anderen kant bloemrijk onderdanigen toon waarin zij zijngeschreven, de kantteekeningen van dien President te lezen. Dan laat hij zijn wijdloopigheid varen en weet hij in korte en scherpe woorden een rake aanmerking te maken en komt men tot de overtuiging datachter den bloemrijken stijl zijner officieele stukken eene persoonlijkheid staat van krachtig temperament.

Als men bedenkt onder welke omstandigheden en in welken tijd hij zijn eerste jaarverslag (25 Maart 1828) schreef, dan is het eerlijk en eervol voor hem wanneer hij verklaart: „Buiten het bezit van eenige „bescheiden tot navorsching der grondregelen „naar welke in andere landen soortgelijke inrigting „bestierd worden, onbewust van den indruk op de

„gemoederen teweeg gebracht, niet vooruitziende „welk vertrouwen aan haar zal geschonken worden, welke onderscheidenheid van handelcombinatiën welke behoefte aan kapitalen daaruit zal „gevolg nemen, geene voldoende kennis dragende „omtrent de hoeveelheid der Geldspetie welke op „Java wordt omgezet, en voor welke uitbreiding „die omzet vatbaar is, ontriefd van het voorrecht „van eenen uitgebreiden wisselhandel, als ook van „die voordeelen welke Europa ruimschoots aanbiedt, om uitgevoerd goud en zilver door ander „te vervangen, hoe is het schier anders onderstelbaar, of de eerste schreden der Directie behooren „onder deze ongewisse en raadselachtige uitkomsten met de uiterste omzigheid bestierd te worden. „De tijd alleen” zoo zegt hij, „zal, wanneer de on„dervinding aan beraadslagingen en onderzoekingen het zegel heeft gehecht of geweigerd, den ge-

„zigteinder opklaarenendenjuistenwegaanduiden „om op de welvaart van Java allengs dien welda- „digen invloed te kunnen ontwikkelen en allengs „tot rijpheid te voeren, die het verheven doel harer „oprigting uitmaakt.”

Wanneer men dan ook wel eens zegt dat van den aanvang af, voor den omvang van de crediet-operatiën der Bank feitelijk geen andere grens gold dan de meerdere of mindere gewildheid „van de biljetten der bank” dan gaat dit niet op voor de Haan; men zoude hem onrecht aandoen indien men dat meende.

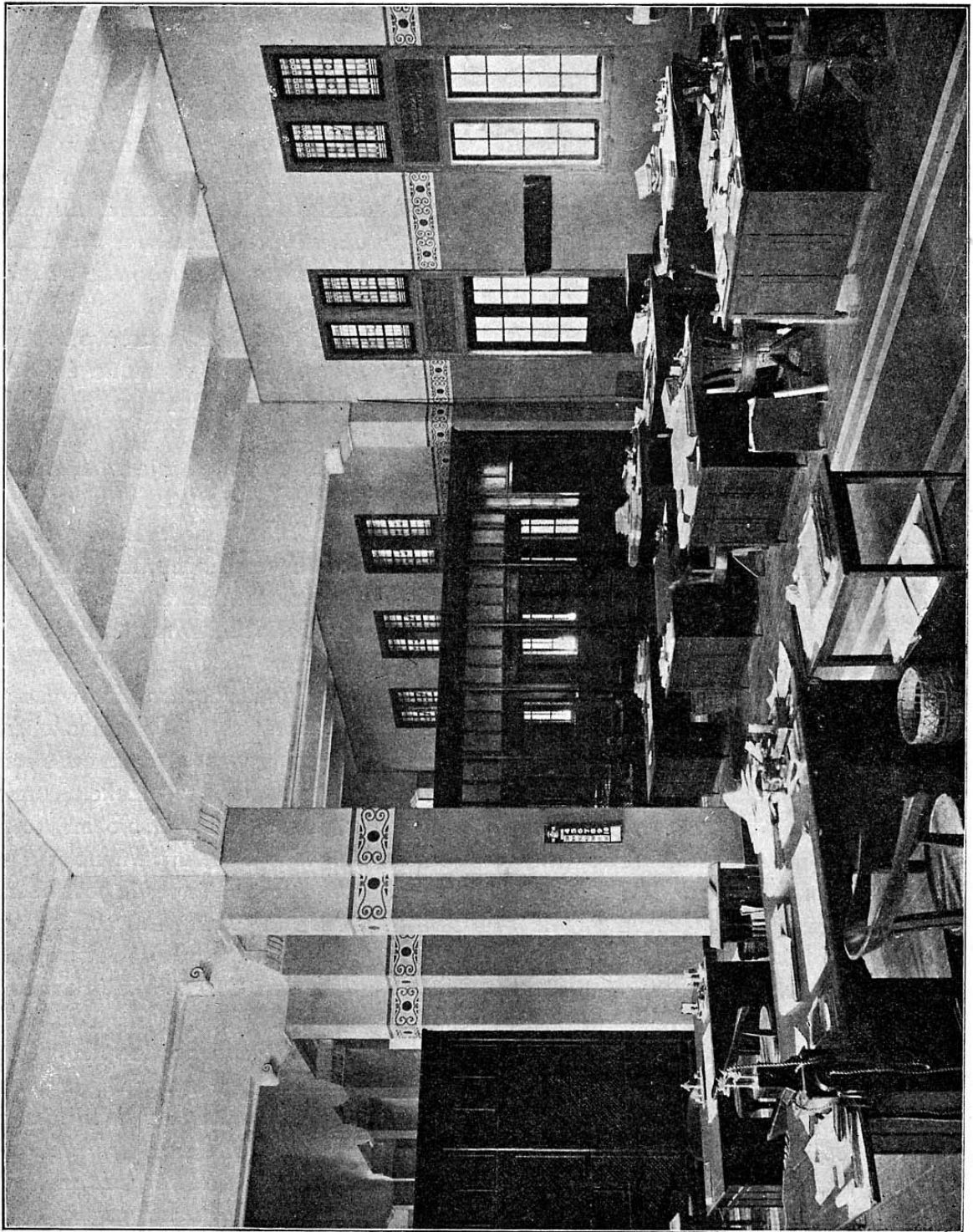
Hij moge dat wellicht in den beginne geloofd hebben, al zoude men dat uit zijne hierboven aangehaalde woorden niet denken, reeds in het jaarverslag over het boekjaar 1831 spreekt hij hetduidelijk uit dat er een verband dient te zijn tusschen den omvang van de bankbiljetten in omloop en de metaalvoorraad van de circulatiebank wanneer hij zegt: dat de uitgave in papier zonder wezenlijk gevaar tot het drievoudige der voorraad in nummerair „dat wil zeggen metaaldekking” mag worden uitgebreid; In een volgend jaarverslag herhaalt hij dit opnieuw. Het is waar dat volgens de moderne tot vóór den oorlog terecht geldende begrippen, ook de rekening-courant saldi en bankassignaties, kortom de totale onmiddellijk opeischbare schuld van de circulatiebank eene metaaldekking met een derde noodig heeft, maar men gelieve te bedenken dat de zoo uitnemend geleide Deutsche Reichsbank tot vóór den oorlog precies hetzelfde beginsel huldigde als de Haan in zijn derde jaarverslag neerschreef, en dus ook geen rekening houdt met de rekening-courantsaldi. Men mag het als een groote verdienste van hem boeken dat hij bijna een eeuw geleden het beginsel der metalen „Dritteldeckung” klaar uitsprak en in de praktijk poogde toe te passen. Toen op een gegeven oogenblik de bankbiljetten omloop ruim f 8000000 bedroeg en het metaal saldo buiten zijn schuld tot f 800.000 was gedaald, zette hij alle credietoperaties stop: verleende geen nieuwe credieten en liet de oude afloopen om zoo de „Dritteldeckung” terug te krijgen. Een paardemiddel maar in zijne omstandig-

heden het eenige! Bovendien had de Javasche Bank in den tijd dat hij het bovenstaande schreef geen gelden van derden in rekening-courant van eenige beteekenis. Om deze tot zich te trekken heeft zij zelfs eenigen tijd eene rentevergoeding aangeboden, iets dat ook al weder uiterst modern is geworden wanneer men ziet naar de Oostenrijksch Hongaarsche Bank die dat in den allerlaatsten tijd ook doet. Ook zijn voortdurend streven de metaaldekking van de Javasche Bank die overeenkomstig de wet van Gresham voortdurend afvloeide, door zilver uit Europa te betrekken, op peil te houden, wijst er duidelijk op dat hij overtuigd was van de wenschelijkheid eener vaste verhouding tusschen bankbiljetten circulatie en metaaldekking, andere direct opeischbare schulden had de Bank bijna niet.

Aardig en een bewijs van zijn scherp blik is het ook van hem te lezen zijn bestrijding van een beginsel dat deze oorlog weder naar voren heeft gebracht en doen verdedigen, ik bedoel het begrip van „der geschlossene Staat” van den Staat die zelf in al hare behoeften voorziet en in geen enkel opzicht van het buitenland afhankelijk is. Dat beginsel vindt hij onuitvoerbaar en dwaas.

Van studie, juist inzicht en onafhankelijkheidszin getuigt zijn krachtig verzet tegen eene inmenging van het Gouvernement in de zaken van de Javasche Bank. In hoofdsche en bloemrijke maar tevens krachtige taal wijst hij die inmenging onvoorwaardelijk af en zegt hij hoe de geschiedenis van die staatsinmenging waarschuwend voorbeelden heeft gegeven. Een woord dat ook nu juist, uiterst van pas mag heeten. Uit knipsels uit Engelsche couranten door hem zorgvuldig bewaard waarin men tamelijk wel zijn eigen woorden en zijn eigen argumentatieterug vindt, genomen uit dat gedeelte van de courant dat wij thans het redactioneel gedeelte plegen te noemen, kan men opmaken dat hij dit hoogst moderne middel ter bewerking van de openbare meening reeds een eeuw geleden in zijn waarde kende en heeft aangewend.

Met voldoening heeft hij het resultaat van zijne pogingen kunnen constateeren; de dreigende be-

Afb. 6.

De Javasche Bank te Batavia. Afd. Boekhouding.

noeming in de Bankdirectie van Regeeringsambtenaren, werd verijld.

Eigenaardig voor den geest dier tijden en voor den man zelf is het ook dat toen het eerste boekjaar sloot met een onderbalans hij aan de Bank een gift schonk om in de onkosten te helpen voorzien, schoon hijzelf geen vermogend man was.

De min gunstige resultaten die de eerste bankjaren opleverden vinden hunne gereede verklaring in de tegenwerking van geïnteresseerde zijde onderzonden en nog meer in de totale onwetendheid der Indische samenleving van de beteekenis eener circulatiebank.

Niet altijd was de Haan echter even gelukkig in zijne bestrijding van noodlottige regeeringsplannen als dat hetwelk hierboven werd bedoeld. De onbeperkte uitgifte van kopergeld door de Regeering heeft hij niet kunnen beletten; evenmin was hij bij machte zich niet goeden uitslag te verzetten tegen den dwang door de Regeering uitgeoefend op de Directie van de Javasche Bank tot het uitgeven van een „koper representerend papier”. Duidelijk en tijdig zag de Haan de noodlottige gevolgen van een dergelijke muntpolitiek in; hevig heeft hij er tegen geageerd, maar machteloos heeft hij zich er aan moeten onderwerpen.

Toen hij aftrad, in het tiende boekjaar van de Javasche Bank liet hij de Bank in een oogenschijnlijk bloeienden toestand achter. De hoogte van de dividenden onder zijn presidiaat uitgekeerd, konden den aandeelhouders niet anders dan zeer welkom zijn. Drie jaren later echter bleek de Bank credieten te hebben verleend die groote verliezen brachten. Of de origine dier credieten ligt in den tijd dat de Haan president was, is uit de te mijner beschikking staande papieren niet na te gaan; ik vind in een der door hem geschreven jaarverslagen de opmerking dat hij niet wenscht te voldoen aan den drang door commissarissen op hem uitgeoefend wat ruimer in het geven van credieten te worden omdat, zoo zegt hij — alle Chineezers die credietwaardig zijn reeds voldoende credieten in overeenstemming met hunne credietwaardigheid, verleend kregen. Hier ligt eene fingerwijzing; waarheen deze vinger wijst moge de lezer zelf uitmaken.

De Javasche Bank was toen de Haan haar verliet niets meer dan een locale credietinstelling met bankbiljetten-monopolie en er nog lang niet aan toe de taak op zich te nemen van Centrale Credietinstelling.

Ziehier de balans per 31 Maart 1838

BALANS PER 31 MAART 1838.

Escompten	f 6.002.523.04
Beleeningen	„ 673.225.—
Credietrekening	„ 267.166.54
Voorschottenrekening	„ 56.550.—
Agentschap Semarang	„ 1.016.031.63
„ Soerabaja	„ 1.562.933.53
Gebouw & Meubilair	„ 45.400.—
Kassen	„ 3.201.810.32
Diverse Rekeningen	„ 423.625.20
	<u>f 13.249.265.26</u>

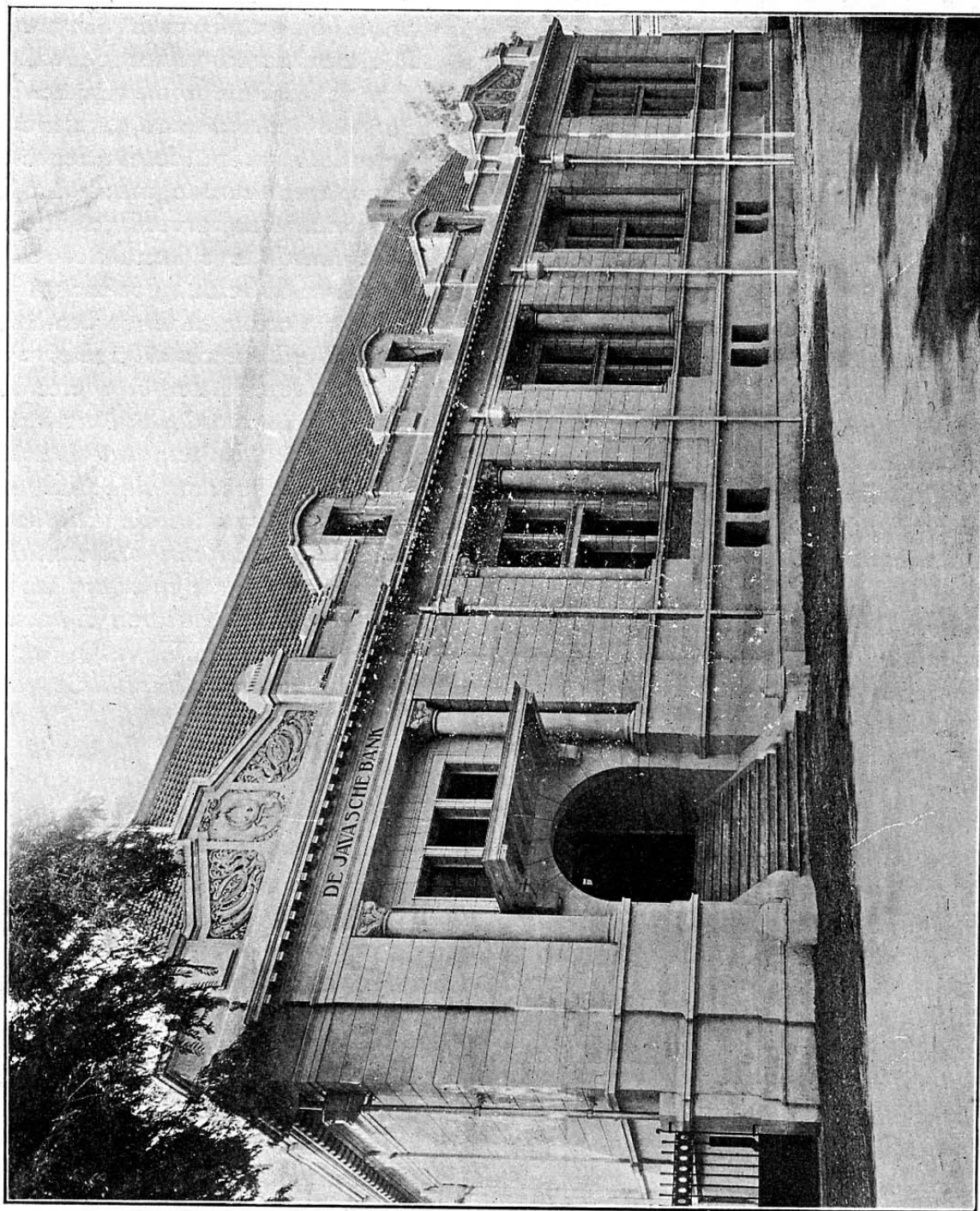
Kapitaal	f 2.000.000.—
Reservefonds	„ 434.346.18
Bankbiljetten	„ 9.296.925.—
Gouvernement onderpand van koperpapier	„ 578.000.—
Rek. Cour. Saldi	„ 256.069.07
Onafgeh. Dividenden.	„ 14.895.—
Winst en Verlies	„ 669.030.01
	<u>f 13.249.265.26</u>

het jaar waarin hij zijn werkkring heeft neêrgelegd.

Uit deze balans blijkt voldoende, ook zonder nadere toelichting de geringe omvang der zaken, het zuiver plaatselijk karakter der bank; stond er niet het woord „Bankbiljetten” in, dan zoude uit de

geheele balans niet zijn op te maken dat men hier heeft te doen met een circulatiebank.

Laat ons echter thans niet langer bij die langvervlogen tijden stilstaan; niet meer kijken in dat hetgeen dat reeds bijna een eeuw achter ons ligt maar het heden van de Javasche Bank nader in

Afb. 7.

De Javasche Bank te Soerabaia. Arch.: Ed. Cuypers en Hulswit.

oogenschouw nemen, in het bijzonder het een en ander mededeelen over de Javasche Bank gedurende de oorlogsjaren 1914 tot heden.

Eerst een woord over de tegenwoordige inrichting van hare Directie.

Deze bestaat uit een President en twee Directeuren, van welke een als Secretaris fungeert.

Voorts zijn er een eerste en een tweede Plaatsvervangend President en een eerste en tweede Plaatsvervangend Directeur.

Zij worden benoemd door den Gouverneur Generaal uit een voordracht opgemaakt door de Vergadering van Directeuren en Commissarissen van de Bank. Voor de Presidentskeuze bindt deze voordracht echter den Gouverneur Generaal niet, bovendien is nog noodig dat de Koningin de benoeming van den President bekrachtigd.

Een college van 5 commissarissen door stemgerechtigde aandeelhouders gekozen houdt toezicht op de handelingen der Directie; daarnaast fungeert een Gouvernements-Commissaris.

De operatiën van de Javasche Bank bestaan, in groote trekken weergegeven in het disconteeren, koopen en verkoopen van wissels, het beleenen van effecten, goederen en wissels; het uitzetten van gelden op prolongatie ter beurze van Amsterdam; den handel in goud en zilver; daarnaast staan nog andere werkzaamheden die zij verricht maar deze zijn wel de voornaamste.

De Javasche Bank is van hare oprichting af de eenige geweest aan wie de Regeering de vergunning heeft gegeven in onze Oost bankbiljetten uit te geven. Daarvoor heeft zij verschillende verplichtingen op zich moeten nemen: zoo keert zij telken jare een aanzienlijk deel van hare winst uit aan den Staat bijv. in 1916 ruim f 819.600.— in 1917 ruim f 957.900.— zij verricht gratis voor den Staat verschillende kassiersdiensten enz.

Alle die verplichtingen die een voor een neerkomen op geldelijke tegemoetkomingen aan den Staat vindt men nauwkeurig in het bankoetooi omschreven, maar er zijn andere verplichtingen, zwaarder, van veel grooteren omvang en van veel wijdere strekking die men vruchteloos daarin zal zoeken,

verplichtingen waaraan men in de eerste levensjaren van de Bank nog niet toe was en waaraan men ook zeer zeker toen niethad kunnen voldoen maar die de Javasche Bank in de latere jaren eigener beweging op zich heeft genomen. Zij beschouwt het als haar eerste plicht te waken voor de liquiditeit van de gemeenschap en daaraan mede te werken, dat wil zeggen zij streeft er naar dat degenen die crediet behoeven, dit verdienen en voldoende zekerheid kunnen geven, het op billijke voorwaarden kunnen verkrijgen en van den andere kant streeft zij er naar ongezonde credietuitwassen tegen te gaan.

Hieraan knoopt zich ten nauwste vast de plicht om te zorgen dat de samenleving steeds voldoende voorzien is van geschikte betaalmiddelen. Voldoende betaalmiddelen, dat wil dus zeggen niet te weinig betaalmiddelen maar ook niet te veel en plaatselijk, naar de daar bestaande behoeften aanwezig.

Nu is die behoefte aan betaalmiddel sterk wisselend in Nederlandsch Indië en de voorziening er in wordt door de enorme afstanden er niet eenvoudiger op. Daar de Nederlandsch Indische samenleving een overheerschend agrarisch karakter draagt is uitteraard in normale tijden de behoefte aan betaalmiddelen het grootst wanneer de oogst wordt binnen gehaald en vervoerd, dat wil dus zeggen de behoefte aan ruilmiddel begint gewoonlijk te stijgen half Juni, neemt toe in de volgende maanden totdat zij haar hoogtepunt bereikt in September en October om daarna weder terug te gaan.

Met de betaling dezer producten zijn vele miljoenen gemoeid en het spreekt wel van zelf dat de koopers welke de producten op hun beurt hebben verkocht en gewoonlijk eerst maanden later er betaling voor ontvangen, al die miljoenen niet uit eigen middelen kunnen voldoen.

Om de producenten te kunnen betalen hebben zij credieten noodig.

Ongeveer tegelijkertijd met de toename aan betalingsmiddelen neemt dan ook toe de behoefte aan crediet.

Afb. 8.

De Javasche Bank te Solo. Arch. Ed. Cuypers en Hulswit.

Kan de oogst niet of slechts voor een gedeelte en dan uiterst langzaam worden verkocht of verscheept zooals door den oorlog thans het geval is en gaat zich de voorjarige oogst op de ditjarige stapelen dan neemt de credietbehoefte na October niet af maar blijft ze integendeel verder aanzwellen. Daarmede wordt dus de liquiditeit van de gemeenschap hoogst ernstig bedreigd, waartegen juist de Javasche Bank het haar plicht acht te waken.

Die zorg voor de liquiditeit der gemeenschap krijgt in oorlogstijd dus een nog veel grooteren omvang en men kan die dan beter aanduiden met een anderen term, met de woorden die gebruikt worden door den tegenwoordigen President van de Javasche Bank den Heer E. A. Zeilinga Azn. in een zijner oorlogs-jaarverslagen.

Hij zegt daar dat de Javasche Bank het als haar voorname taak beschouwt in den thans woedenden krijg te zorgen voor het „Im Gang halten der Wirtschaft“, dat wil dus zeggen er voor te waken dat het landbouwbedrijf, het ambacht, het beroep niet tegenstaande den oorlog, zonder ernstige storingen zijn gang kan blijven gaan, dat een ieder kan blijven voortwerken en het geheele maatschappelijk samenstel kan blijven doorfunctioneeren.

Evenals hier te lande zoo is in Nederlandsch Indië daarvoor de crediethulp van verschillende bankinstellingen en van de centrale credietinstelling op ongewoon groote schaal noodig geweest.

Hetzelfde verschijnsel dat zich in Nederland voordoed, vertoonde zich ook in Nederlandsch Indië: een ongekend groote behoefte zoowel aan crediet-hulp als aan betaalmiddelen, een zoo groote behoefte aan beide als tot dusverre nog niet gedurende het bestaan van de Javasche Bank is voorgekomen.

Wanneer men de weekstaten van de Javasche Bank gedurende den oorlogstijd ter hand neemt zoo vindt men dan ook daarin een bijna van week tot week wassende toename van het bedrag van bankbiljetten in omloop en van verstrekte credieten.

Laten wij twee uiterste termijnen nemen: Op 27

Juni '14, dus kort voordat de oorlog uitbarstte had de Javasche Bank f 110.293.000,— aan bankbiljetten in omloop en op 11 Mei '18 f 183.850.000.—. Zij had credieten verstrekt op 27 Juni '14 tot een bedrag van f 76.000.000.— en op 11 Mei 1918 had zij credieten verstrekt tot een bedrag van f 129.300.000.—. Toenamen dus van meer dan drie en zeventig en drie en vijftig millioen gulden. In dien zelfden tijd nam haar opereerend kapitaal toe van ruim honderd twee en dertig millioen tot ruim twee honderd vier en zestig millioen gulden, een verdubbeling dus.

De Javasche Bank heeft aan die behoeften voldaan zonder verandering te brengen in haren discountvoet die reeds ruim een viertal jaren vóór den oorlog op het lage peil stond van $3\frac{1}{2}\%$.

Zij is de eenige circulatiebank ter wereld die deze onveranderd heeft kunnen laten.¹⁾

Om te kunnen nagaan hoe dit aan de Javasche Bank mogelijk is geweest, moet men stilstaan bij de wijze waarop hare bankbiljetten-emissie is geregeld en eene uiteenzetting geven van hare goudpolitiek.

Dit volge thans hier.

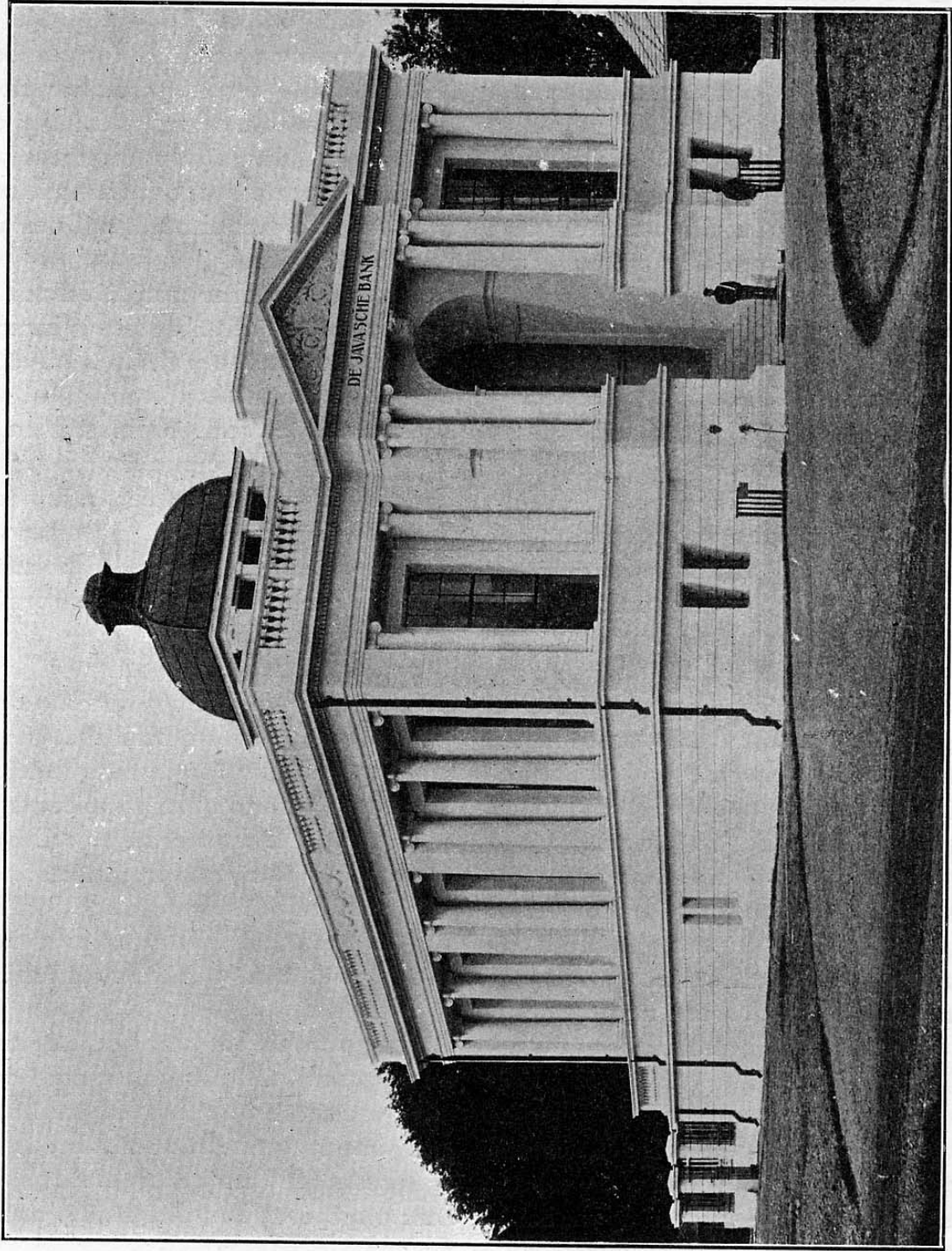
De Javasche Bank is, in tegenstelling met de enkele der grootste bekende circulatiebanken met name de Bank of England en de Banque de France niet onderworpen aan een maximum-bedrag van bankbiljetten uitgifte dat niet mag worden overschreden; noch ook is zij verplicht, zooals dit wél het geval was bij de Deutsche Reichsbank, tot het betalen van eene remmende belasting zoodra het bedrag van hare uitstaande bankbiljetten een zeker cijfer overschrijdt.

Zij mag zooveel van hare bankbiljetten uitgeven als zij maar wil indien zij maar zorg draagt voor 40 % van het totaal bedrag dat aan hare bankbiljetten uitstaat vermeerderd met het bedrag van de bij haar door derden gedeponeerde gelden en door haar uitgegeven bankassignaties, munt en muntmateriaal te bezitten.

Bij het uitbreken van den oorlog, in Augustus 1914

dat in het nabij gelegen Britsch Indië deze onrustig heen en weer klimt tot 12 %, zelfs in normale tijden.

¹⁾ En nog staat haar discountrente lager dan die van eenig andere circulatiebank. Dit treft te meer wanneer men bedenkt

Afb. 9.

De Javasche Bank te Medan. Arch.: Ed. Cuypers en Hulswit.

heeft zij de bevoegdheid gekregen dit minimum van 40 % te mogen terugbrengen op 20 %, maar van die bevoegdheid slechts enkele weken en wel in September en October 1914 gebruikt gemaakt. Een der bepalingen van haar octrooi geeft haar daarnaast nog uitdrukkelijk eene tweede vrijheid eene die niet één der Europeesche circulatiebanken zich in hunne octrooien uitdrukkelijk ziet toegekend: zij behoeft niet haar geheele bezit aan munt en muntmateriaal in het land waar zij haar bankbiljetten-monopolie bezit, te houden: een vierde gedeelte van hare verplichte metaaldekking mag zij elders bewaren.

Die twee vrijheden haar door haar octrooi toegekend: de vrijheid in het totaalcijfer aan biljetten in omloop, hare emissievrijheid dus en de vrijheid om een gedeelte van haar metaalschat buiten de landspalen te houden, stelden de Javasche Bank in staat ook in dezen wereldoorlog ernstige storingen in de liquiditeit van Nederlandsch Indië en daarmede stoornis in de geheele Indische samenleving te voorkomen.

Doordat zij niet gebonden is aan een maximumcijfer voor het bedrag aan bankbiljetten dat zij mag uitgeven kan zij die uitgifte regelen naarmate men in Indië aan hare bankbiljetten behoefte heeft. Naar gelang handel en bedrijf, in overeenstemming allereerst met de wisseling der jaargetijden en vervolgens met den meer of minderen opbloei van Indië in de opeenvolging der jaren uitzetten of inkrimpen in diezelfde mate kan de Javasche Bank voorzien in de daarmede gelijken tred houdende behoefte aan hare bankbiljetten, zonder dat zij daarbij door een star maximumcijfer wordt belemmerd.

Toen nu de oorlog uitbarstte kwam het ook voor Jan Alleman aan den dag hoe goed het was dat de Javasche Bank die emissievrijheid had, want er ontstond in Nederlandsch Indië plotseling een tot dus verre aldaar ongekend groote behoefte aan bankbiljetten. De Bank kon die behoefte toen bevredigen omdat haar de handen niet door een maximumcijfer gebonden waren, indien zij er maar voor zorgde de toename van haar metaalschat eene percentsgewijze gelijken tred te doen houden met

de toename van het cijfer harer obligo's. Zij kon die laten toenemen, en hare credietverstrekkingen steeds verder laten gaan zoolang haar de gelegenheid vrij bleef tot vermeerdering van haar metaalschat.

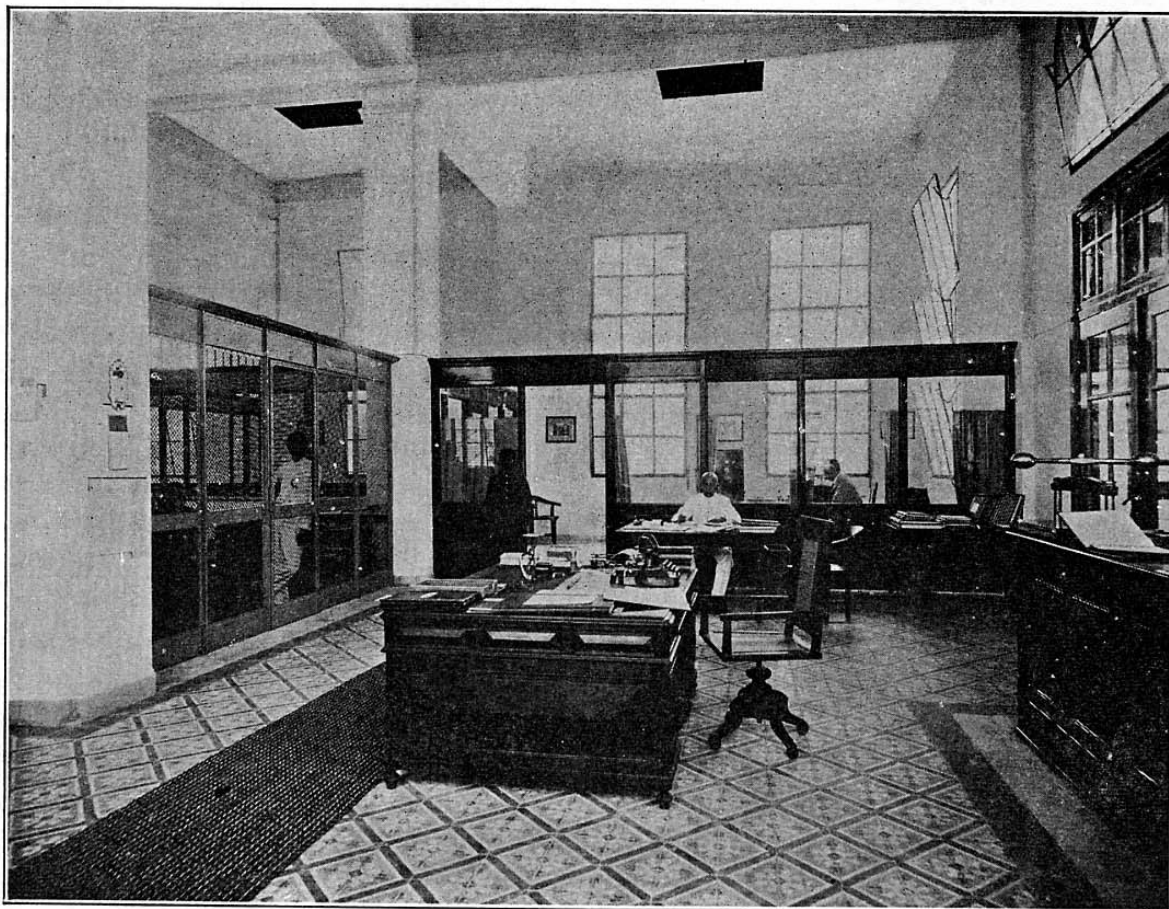
Daarvoor stonden haar drie wegen open:

Zij kon trachten goud uit andere werelddeelen naar hare Indische kassen te brengen.

Zij kon trachten indien dit vervoer uit den vreemde naar Indië te kostbaar dan wel onmogelijk werd, dit goud elders voor haar te doen opslaan; dit laatste pleegt dan te gebeuren in de vorm van „earmarken”, dat wil zeggen de bevriende relatie die aan haar het goud afstaat zondert dit goud uit zijn eigen voorraad af en populair voorgesteld stapelt het op een afzonderlijke hoop en bewaart zoo het eigendom van zijn handelsvriend.

Zij kon zich trachten te verzekeren van de goudopbrengst der goudmijnen in den Indischen archipel, Zij begreep onmiddellijk dat zij van al die drie wegen zoo spoedig mogelijk moest gebruik maken en in werkelijkheid heeft zij van al deze drie mogelijkheden tot versterking van haren goudvoorraad dan ook van meet af gebruik gemaakt.

Wat betreft de goudopbrengst van de mijnen in Nederlandsch Indië zelf gevestigd. Wanneer men op een der balansen van de Javasche Bank van vóór den oorlog het hoofd muntmateriaal nagaat dan vindt men daar onbeduidende cijfers, zoo bijvoorbeeld op de verkorte balans per ult. Maart 1912 aan muntmateriaal goud slechts f 182.190.42 daarentegen op de verkorte balans per 30 Maart 1918 f 20.234.733.39 dus ruim twintig miljoen meer aan mijnoud! In gewone tijden ging het goud der Nederlandsch Indische mijnen naar Europa om daar te worden gefineerd en verkocht; een gedeelte van de opbrengst keerde daarna naar Indië terug voor werkkapitaal van de mijnen. Toen echter de oorlog uitbarstte werd het te duur met het oog op vracht en assurantie en te gevaarlijk om door te gaan met de verscheping der mijnertsen naar Europa. Van den anderen kant zouden de mijnbouwondernemingen in groote moeilijkheden zijn geraakt indien zij niet toch al ware het ook op een

Afb. 10.

De Javasche Bank te Medan. Interieur.

andere wijze de opbrengst hunner mijnen hadden kunnen verkoopen om zoo te blijven voorzien in hun werkkapitaal; de Javasche Bank is daartoe aan de mijnen ter hulp gekomen en heeft hun goud tegen assay waarde overgenomen.

Verder kocht zij baar goud te Shanghai en in Engelsch Indië.

Wat betreft het aanvoeren en het earmarken van goud. Dit ging niet meer zoo vlot als vóór den oorlog. Immers de verschillende landen waaruit in vredestijd de Bank haar goud konde betrekken weigerden de een voor de ander na, goud nog langer af te staan.

Alleen Nederland bleef het eenige land dat nog goud onbelemmerd aan haar geeft.

Eerst begon het Duitsche Rijk, zoodra de oorlog losbrak, onmiddellijk te weigeren goud af te staan en deprecieerde dus reeds dadelijk eigenhandig in

één slag haar geheele muntstelsel, als eerste economische maatregel tot zelfverdediging!

Groot Brittannië hield nog eenige jaren trouw vast aan hare traditioneele goudpolitiek en handhaafde zoo gedurende dien tijd hare positie van grootste en vrije wereld-goudmarkt. De Javasche Bank heeft hiervan uitnemend gebruik kunnen maken en in die periode zoowel goud gearmarkt in Engeland als goud uit Engeland verscheept, terwijl zij ook te Hongkong Engelsche sovereigns kocht. Maar ten slotte werden ook aan het Britsche Gouvernement de omstandigheden te machtig en meende het den goud-export eerst door verschillende kleine middelen te moeten belemmeren eindelijk geheel en al te beletten; ten slotte werd ook het verder earmarken van goud niet meer toegelaten.

Toen bleef het nog mogelijk goud van een twee-

tal andere niet Europeesche landen te verschepen of het aldaar te earmarken en wel van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en van Japan; zoo kocht zij Japansch goud te Yokohama, totdat ook deze twee landen nu een jaar geleden in 1917 een verbod uitvaardigden tegen export of earmarken van goud.

Indien de verschillende landen welke deze verbodsbepalingen hebben uitgevaardigd zich goed rekenschap hadden gegeven van het groote belang voor hunne valuta en het geringe gevaar van vermindering in hun goudvoorraad ontstaande doordat zij aan de Javasche Bank wél hadden blijven toestaan export en earmarken van goud dan zouden zij haar zeer zeker hierin blijvend behulpzaam zijn geweest.

Het schijnt dat in den laatsten tijd men dit eenigszins althans begint in te zien.

Naar onze meening lijdt het geen twijfel dat diegene der thans oorlogvoerende staten die het eerst weder vrij export en earmarken van goud toestaat, daarmede een ontzaglijken voorsprong krijgt in het mondiale handelsverkeer, een voorsprong die hoogst moeilijk door de overigen zal kunnen worden ingehaald.

Op dit zuiver finantieel-technisch punt zal ik te dezer plaatse niet nader ingaan maar ik wil toch nog even een vraag beantwoorden die allicht bij iemand naar aanleiding van het bovenstaande zoude kunnen opkomen, en spreek dan meteen over een andere gewichtige taak die de Javasche Bank vervult. Het is deze vraag:

De Javasche Bank werkt in Indië, heeft dus hare middelen in Indië, hoe houdt zij nu langs natuurlijke weg een gedeelte van die middelen zonder schokken in Europa, hoe brengt zij ze naar de Vereenigde Staten van Noord Amerika of naar Japan ten einde met die middelen goud dat zij aldaar wil earmarken of weghalen, te betalen?

Goudtransakties van dezen aard loopen steeds in de millioenen, het moeten dus wel groote middelen zijn die zij daarvoor in het buitenland moet hebben. Dat gaat op een betrekkelijk zeer eenvoudige manier.

Nederlandsch Indië is een exportland bij uitnemendheid; het produceert en voert uit naar het buitenland tientallen millioenen aan producten. Die millioenen nu worden door de buitenlandsche koopers betaald niet in contanten maar met langlopende betalingsbeloften dat wil hier zeggen met wissels. De binnenlandsche verkoopers zijn echter met een langlopende belofte van betaling niet geholpen want zij hebben contanten noodig zoodat om de verkoopers der binnenlandsche producten te kunnen bevredigen, die wissels voor hen weder moeten worden omgezet in contanten. Dit nu doen de verschillende in Indië werkende banken door deze wissels wanneer hun dat schikt tegen een hun convenieerenden prijs te koopen.

Ook de Javasche Bank doet dit en kan het altijd doen, indien zij maar zeker is dat zij voor de wissels op het buitenland die zij aldus koopt bij verval in het land waar zij zijn betaalbaar gesteld goud kan krijgen ook al convenieert op dat oogenblik de prijs van het £ Sterling den anderen banken niet. Vandaar dan ook dat zij gedurende den oorlog rustig voortging wissels en uitbetalingen te koopen op die landen die nog earmarken en exporteerden van goud toestonden maar dit onmiddellijk heeft gestaakt toen dat niet meer werd toegestaan. De vraag hierboven gesteld hoe komt de Javasche Bank op geleidelijke, natuurlijke wijze aan hare middelen in het buitenland om hare goud-aankopen aldaar te betalen is dus beantwoord met te zeggen: zij koopt in Ned. Indië wissels op het buitenland, zendt deze aan haar kantoor in Amsterdam om voor de opbrengst ervan goud te koopen hetzij dat zij dit doet bij verval der wissels, of door ze reeds vóór verval te verkoopen, dan wel nadat ze deze eerst heeft geremplaceerd door nieuwe wissels of ook wel door de opbrengst dier wissels voorloopig ter beurze te Amsterdam uit te leenen tegen onderpand van effecten.

Dat is dus een gewichtige functie die hare wisselportefeuille vervult: te zorgen dat de Javasche steeds wanneer zij dat behoeft over groote goudsaldi naar de mate van hare behoefte kan beschikken in het buitenland.

Nog een andere, niet minder gewichtige functie vervult die wisselportefeuille.

Door hare wisselportefeuille is de Javasche Bank in staat en zorgt zij er voor dat het Nederlandsch-Indisch betalingsmiddel in een ongeveer vaste waarde-verhouding blijft tot de buitenlandsche betalingsmiddelen. Men gevoelt van hoe eminent belang het voor den producent en voor den koopman is dat er een vaste, althans met geringe verschillen vaste waardeverhouding zij tusschen de betalingsmiddelen van het land waar hij koopt of produceert en het land waar die producten betaald worden.

Kunnen zij daar niet op rekenen dan is het voor hen onmogelijk van te voren ongeveer die waardeverhouding te kennen, dan vervalt elke basis voor winstcalculatie.

Het geheele bedrijf komt daarmede op losse schroeven te staan.

Zoolang nu de Javasche Bank er maar zeker van is dat hare buitenlandsche wisselportefeuille kan worden omgezet in goud, zoolang kan zij wanneer zij dat noodig vindt de Bataviaasche wisselmarkt beheerschen of met andere woorden er voor zorgen, dat de waardeverhoudingen der binnen- en buitenlandsche betaalmiddelen binnen zekere grenzen blijven, en zij doet dat om de boven aangegeven reden, zoodra zij ziet dat die waardeverhoudingen te groote verschillen zouden gaan toonen.

Hoogst opvallend is haar kracht en haar wil in dat opzicht gebleken, juist in dezen oorlogstijd, toen zij het £ sterling op een waarde in Batavia heeft kunnen houden van 1206 tot 1208, ofschoon overal elders op de wereldmarkt het £ Sterling reeds aanzienlijk was in waarde gedaald en gedeprecieerd. In dien tijd kon zij nog goud in Londen krijgen en dus rustig het £ Sterling tegen een crossrate als boven aangegeven blijven koopen. Zoodra was niet de Londensche goudmarkt gesloten of de Javasche Bank ging uit de markt, en het £ Sterling

in Batavia moest mathematisch gaan dalen, disagio doen.

Had de Javasche Bank in dien tijd niet de bevoegdheid bezeten saldi in het buitenland te mogen houden noch een buitenlandsche wisselportefeuille aan te houden, dan ware het haar onmogelijk geweest de lange suikervissels die alle in £ Sterling luiden te koopen en zoo den koers van het £ Sterling op peil te houden en eene dérouté in de Indische suikermarkt te voorkomen.

Nadat zoo het £ Sterling zijn goudpariteit had verloren, is gedurende eenigen tijd de goud-dollar hoewel in zeer bescheiden mate daarvoor in de plaats gekomen en gebleven zoolang de goudmarkt in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika voor de Javasche Bank nog vrij was; met het sluiten ook van die markt herhaalde zich hetzelfde verschijnsel dat zich had voorgedaan met het £ Sterling; de Javasche Bank onthield zich ervan den dollar te koopen en daarmede viel ook de dollar beneden zijn goudwaarde en werd hij in Batavia gedeprecieerd.

Het is een interessant onderwerp van wijdgaande beteekenis dat ik hierboven niet meer heb kunnen doen dan even aanvoeren. Gaarne zoude ik over taak en toekomst van de Javasche Bank nog meer hier willen schrijven, ware er voor de plaats. Maar hoe weinig over mijn omvangrijk onderwerp hierook moge zijn gezegd toch kan er duidelijk uit blijken hoe gewichtig de taak is van de Javasche Bank en hoezeer de voorspoed en vooruitgang niet alleen van Insulinde zelf maar in niet mindere mate van onseigen land betrokken is bij eene goede gestie dezer circulatie bank, bij een goed en scherpzinnig en beleidvol beheer door hare Directie. Zij vervulde hare gedurende den oorlog zoozeer verzwaarde op uitnemende wijze; en niet minder zware taak wacht haar bij het herstel van het mondiale handelsverkeer. Het is wel zeker dat hare gestie ook dan van buitengemeenen invloed zal zijn op het economisch wereldverkeer.